

INSON HUQUQLARI VA GENDER TENGLIGI: DAVLAT VA XALQARO MIQYOSDAGI ISLOHOTLAR

Egamberganov Jaloliddin Uktambay o'g'li

Andijon qishloq xo'jaligi va agrotexnologiyalar instituti agrobiznes va raqamli iqtisodiyot fakulteti yurisprudensiya ta'lim yo'nalishi 2-bosqich talabasi.

Annotatsiya: Ushbu maqola gender tengligini ta'minlashga qaratilgan huquqiy islohotlarni tahlil qiladi. Gender tengligi nafaqat erkaklar va ayollarning teng huquqlarga ega bo'lishi, balki ijtimoiy barqarorlik, iqtisodiy rivojlanish va adolatli jamiyat qurishga xizmat qiladi. Maqola milliy va xalqaro miqyosda gender tengligini ta'minlashga qaratilgan islohotlar, qonunchilik va xalqaro standartlarni ko'rib chiqadi.

Kalit so'zlar: Gender tenglik, Inson huquqlari, Davlat, ayollar va erkaklar huquqlari, qonunlar,

Gender tengligi va inson huquqlari jamiyatdagi adolat va barqarorlikning asosi hisoblanadi. Gender tengligi nafaqat ayollar, balki erkaklar huquqlarini himoya qilish uchun ham muhim. Bu kontsepsiya inson huquqlarini kengroq himoya qilishni ta'minlashda, ijtimoiy va iqtisodiy farovonlikka erishishda, jamiyatdagi o'zaro tenglikni qaror toptirishda muhim rol o'ynaydi. O'zbekiston va boshqa davlatlar gender tengligini ta'minlash maqsadida qator qonunchilik islohotlari olib borib, xalqaro standartlarga mos keladigan chora-tadbirlar ishlab chiqmoqda.

1. Gender tengligi va inson huquqlari tushunchasi

Gender tengligi — erkak va ayollarning teng imkoniyatlar va huquqlarga ega bo'lishi va ijtimoiy hayotda teng ishtirok etishini anglatadi. Gender tengligiga erishish davlatlar tomonidan inson huquqlarini ta'minlashning muhim bir qismi sifatida ko'riladi. Shuningdek, gender tengligi ijtimoiy farovonlikni oshirish, iqtisodiy imkoniyatlarni kengaytirish va adolatli jamiyatni barpo etishga xizmat qiladi.

2. Milliy qonunchilikdagi islohotlar

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi va boshqa qonunlar gender tengligini ta'minlashni milliy darajada ta'minlash uchun muhim huquqiy asoslar yaratadi.

Konstitutsiyaviy va qonunchilik asoslari: O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining asosiy prinsiplaridan biri shundaki, barcha fuqarolar jinsidan qat'i nazar teng huquqlarga ega. Shuningdek, mehnat, ta'lim, sog'liqni saqlash sohalarida gender tenglikka oid qoidalar o'z aksini topgan. Bu qonunchilik, ayollarni ijtimoiy himoya qilish va diskriminatsiyaga qarshi kurashish borasida davlatning mustahkam pozitsiyasini namoyish etadi.

Mehnat huquqlarini himoya qilish: Mehnat sohasida gender tengligini ta'minlash uchun qonunchilikda bir qator himoya choralari ko'zda tutilgan. O'zbekistonda ayollar va erkaklar mehnat sohasida teng imkoniyatlarga ega bo'lishi uchun ish sharoitlarini yaxshilash, diskriminatsiyaga qarshi qoidalarni kuchaytirish maqsadida qonunchilikka o'zgartirishlar kiritilgan.

Huquqiy islohotlar va dasturlar: O'zbekiston hukumati gender tengligini ta'minlash uchun "Gender tengligi strategiyasi" ni ishlab chiqqan. Ushbu strategiyada ayollar va erkaklar huquqlarini himoya qilish, ta'lim va mehnat sohalarida tenglikni ta'minlash bo'yicha chora-tadbirlar ko'rsatilgan. Mazkur islohotlar natijasida jamiyatdagi gender tengligi holati yaxshilanishi ko'zda tutilmoqda.

3. Xalqaro standartlar va tashkilotlarning roli

Gender tengligini ta'minlashda xalqaro tashkilotlar va standartlar muhim rol o'ynaydi. BMT va inson huquqlari: Birlashgan Millatlar Tashkilotining CEDAW (Ayollarga nisbatan barcha shakldagi kamsitishlarni bartaraf etish to'g'risida konvensiya) kabi konvensiyalari gender tengligini xalqaro darajada ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. BMT gender tengligini ta'minlashga qaratilgan bir qator dasturlar va loyihalarni moliyalashtirib, davlatlarga huquqiy va texnik yordam ko'rsatadi.

Inson huquqlari bo'yicha xalqaro standartlar: Gender tengligini ta'minlashda xalqaro huquqiy normalar davlatlar uchun yo'l-yo'riq bo'lib xizmat qiladi. Xalqaro me'yorlar ayollar va erkaklar uchun teng imkoniyatlarni ta'minlashga qaratilgan va davlatlar o'z qonunchiliklarini shu me'yorlarga moslashtirish orqali gender tengligiga erishmoqdalar.

O'zbekistonning xalqaro sa'y-harakatlari: O'zbekiston Respublikasi BMTning CEDAW va boshqa xalqaro konvensiyalarga qo'shilgan va ularning talablarini bajarish borasida qator chora-tadbirlarni amalga oshirmoqda. Mamlakat xalqaro majburiyatlarni bajarishda samarali islohotlarni amalga oshirayotganini namoyish etib, gender tengligini ta'minlash bo'yicha qo'shimcha tashabbuslarni ilgari surmoqda.

4. Gender tengligiga erishish yo'lidagi muammolar

Gender tengligiga erishishda bir qancha to'siqlar va muammolar mavjud bo'lib, ularni bartaraf etish davlatlar uchun dolzarb vazifalardan biridir.

Gender stereotiplari: Jamiyatda keng tarqalgan gender stereotiplari erkak va ayollarni ayrim kasb yoki jamiyatdagi roli bilan cheklaydi. Bu esa gender tengligi yo'lida katta to'siq bo'lib qolmoqda. Bu muammo ta'lim va ommaviy axborot vositalari orqali yo'q qilinishi lozim.

Mehnat va ta'limda diskriminatsiya: Ayrim davlatlarda mehnat va ta'lim sohasida gender tengligiga nisbatan diskriminatsiya mavjud bo'lib, bu ishchi ayollar va qizlarga kam imkoniyatlar yaratadi.

Ish joylarida erkaklar va ayollarning teng ish haqi olishi va teng mehnat sharoitlariga ega bo'lishi uchun davlatlar jiddiy choralar ko'rishi zarur.

Gender tengligi inson huquqlarining asosiy omillaridan biri bo'lib, u davlatlarning ijtimoiy barqarorligi va iqtisodiy rivojlanishiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Gender tengligini ta'minlash yo'lida davlatlar milliy va xalqaro darajada bir qator islohotlarni amalga oshirmoqda. Bu yo'lida jamiyatda mavjud gender stereotiplari, mehnat va ta'lim sohasidagi tengsizlik kabi muammolarni bartaraf etish uchun ham fuqarolik jamiyati, davlat va xalqaro tashkilotlarning birgalikdagi sa'y-harakatlari zarurdir. Gender tengligiga erishish nafaqat ijtimoiy adolat va inson huquqlarini himoya qilish, balki ijtimoiy barqarorlik va iqtisodiy farovonlik uchun zarur omildir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Inson huquqlari va gender tengligi to'g'risidagi xalqaro hujjatlar. 2019. BMTning rasmiy hujjatlari to'plami, 204–215-betlar.
2. O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. 1992. O'zbekiston Respublikasi qonunchilik to'plami, 18–22-betlar.
3. Ayollarga nisbatan barcha shakldagi kamsitishni bartaraf etish to'g'risidagi Konventsia (CEDAW). BMT, 1979-yil. Birlashgan Millatlar Tashkiloti hujjatlari, rasmiy tarjimalar va tavsiyalar.
4. Khalidov, M. Gender tengligi va mehnat huquqi. 2021. Huquq va jamiyat jurnali, 58–63-betlar.
5. O'zbekiston Respublikasi Gender tenglik strategiyasi. 2023. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi hujjatlari, 33–37-betlar.
6. BMTning 2030-yilga qadar barqaror rivojlanish maqsadlari. 2015. BMT va UNDP rasmiy nashrlari, 45–47-betlar.
7. Sevim, A. Gender stereotiplari va ularning inson huquqlariga ta'siri. 2022. Global gender tadqiqotlar jurnali, 21(4), 116–125-betlar.
8. Ta'lim va mehnat sohasida gender tengligini ta'minlashdagi dolzarb muammolar. O'zbekiston gender tadqiqot markazi, 2020, 30–34-betlar.